

SOSYOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR

ANTHONY GIDDENS & PHILIP W. SUTTON

**Çeviren
Özlem Akkaya**

**Yayına Hazırlayan
Ertan Akkaş**

3. Edisyondan Çevrilmiş

4. Baskı

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

SOSYOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR
ANTHONY GIDDENS & PHILIP W. SUTTON

Orijinal Künye: *Essential Concepts in Sociology*, Polity Press, 2014.

Çeviren: Özlem Akkaya

Yayına Hazırlayan: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Ekim 2014, Ankara

2. Baskı: Haziran 2016, Ankara

3. Baskı: Şubat 2018, Ankara

4. Baskı: Mayıs 2024, Ankara

ISBN No: 978-605-7789-55-6

Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

http://www.phoenixyayinevi.com

Baskı:

Dedemat Matbaacılık

Sertifika No: 70086

Melih Gökçek Bulvarı 1447 Cadde No: 37

İvedik Organize Sanayi Yenimahalle-Ankara

Tel: 0507 932 59 30

Dağıtım:

Siyasal Dağıtım

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

SOSYOLOJİDE
TEMEL KAVRAMLAR

ANTHONY GIDDENS & PHILIP W. SUTTON

İçindekiler

Giriş	9
Bölüm1: Sosyolojik Düşünmek	15
Dijital Devrim	15
Küreselleşme	22
Modernite	28
Postkolonyalizm	34
Postmodernite.....	40
Rasyonelleşme.....	46
Toplum	52
Bölüm 2: Sosyoloji Yapmak	59
İdeal Tip	59
Nitel/Nicel Yöntemler	65
Realizm	72
Düşünümsellik	78
Bilim.....	84
Yapı/Fail.....	96
Bölüm 3: Çevre ve Kentlilik	103
Yabancılaşma	103
Çevre	109
Sanayileşme	115
Göç	121
Risk	127
Sürdürülebilir Kalkınma	133
Kentlilik.....	139

Bölüm 4: Toplumun Yapıları	147
Bürokrasi	147
Kapitalizm	153
Tüketimcilik	159
İşbölümü.....	165
Eğitim.....	170
Örgüt	176
Din	184
Bölüm 5: Toplumsal Eşitsizlikler	191
Sınıf.....	191
Toplumsal Cinsiyet.....	197
Kesişimsellik.....	203
Ataerki	208
Yoksulluk.....	214
Toplumsal Hareketlilik.....	228
Statü	235
Bölüm 6: İlişkiler ve Yaşam Seyri.....	241
Topluluk	241
Aile.....	247
Yaşam Seyri	252
Ağ.....	258
Cinsellik.....	263
Toplumsallaşma.....	269
Bölüm 7: Etkileşim ve İletişim	275
Kültür	275
Söylem	282
Kimlik	288
İdeoloji.....	294
Etkileşim	300
Medya.....	306
Kamusal Alan	313

Bölüm 8: Sağlık, Hastalık ve Beden	319
Biyomedikal	319
Tıbbileştirme.....	326
Hasta Rolü	331
Toplumsal Engellilik Modeli.....	337
Toplumsal Benlik	343
Bölüm 9: Suç ve Toplumsal Denetim	349
Anomi	349
Sapkınlık	355
Etiketleme	362
Ahlaki Panik	368
Toplumsal Denetim	374
Damga	381
Bölüm 10: Politik Sosyoloji.....	387
Otorite/Yetke.....	387
Vatandaşlık	393
Sivil Toplum	399
Çatışma.....	405
Demokrasi	411
Ulus-Devlet	417
İktidar/Güç.....	423
Toplumsal Hareket	430

Giriş

Sosyoloji, on dokuzuncu yüzyılda doğmuş olsa da zaman içinde gelişip değişmediği takdirde geçerliliğini yitirmeyi göze alması gereken bir disiplindir. Çünkü araştırma nesnemizin, hepimizin birlikte yaşayıp ürettiği toplumsal yaşamın kendisi, kesintisiz bir değişim sürecidir. Çatışmalar ve savaşlar, yeni göç örüntüleri, çokkültürlülük, giderek akışkanlaşan toplumsal cinsiyet ilişkileri, dijital iletişim devrimi, finansal kriz, küresel salgınlar ve terör eylemleri; sosyologların araştırıp anlamaya çalıştığı olgulardan sadece birkaçıdır. Bu konu zenginliği düşünüldüğünde, sosyolojinin kuramsal açıdan çeşitlilik içermesi ve beşerî dünyayı yorumlamamıza yardımcı olan geniş bir araştırma yöntemleri yelpazesinden yararlanması şaşırtıcı değildir. Bu, küreselleşmekte olan dünyamızı anlama ve açıklama çabalarının kaçınılmaz sonucu olmakla birlikte, aşına olduğumuz ve rahatlıkla kullandığımız kavramların her zaman gözden geçirilmesi ve eğer gerekiyorsa yerlerine yenilerinin konulması gerektiği anlamına da gelir. Bu kitap bizce hem köklü hem de görece yeni kavramların zengin bir karışımını içeriyor.

Sosyolojide Kavram Geliştirme

Bazı sosyolojik kavramlar, toplumun değişken topolojiyle baş etmekte epey başarılı olduklarından disiplininin dokusunun ayrılmaz bir parçasıdırlar. Toplumsal sınıf, statü,

kapitalizm, toplumsal cinsiyet, yoksulluk, aile ve iktidar sosyoloji 'yapmaya' ilgi duyan herkes için temel teşkil etmeye devam edecektir. Ancak diğer bazı kavramlar, görece yeni geliştirilmiştir ve hâlâ müzakere edilmekte ve tartışılmaktadır. Küreselleşme, postmodernite, düşünömsellik, postkolonyalizm, çevre ve toplumsal engellilik modeli son dönemlerdeki belli başlı toplumsal değışimlerin bazılarını temsil eden kavramsal dağarcığın bir parçasıdır. Kitap, çoğu on dokuzuncu yüzyıl sonlarından beri özgül kuramsal gelişmelerde etkili bir kılavuz görevi görmüş olan temel kavramları tanıtarak sosyolojinin kavramsal gelişiminin haritasını sunuyor. Bu kavramlara, kökenlerine ve günümüzdeki anlamlarına aşinalık kazanmak, okurların sosyolojinin içeriğinin zaman içinde nasıl geliştiğini görmelerine yardımcı olacaktır.

Sosyolojide kavram geliştirme genellikle kuramlar ve ampirik çalışmalarla ilişkilendirilir ki bunların her ikisi de bulgularının yorumlanması için yeni kavramlara ihtiyaç duyarlar. Statü, sınıf ve risk gibi bazı kavramlar toplumda hâlihazırda kullanılmaktadırlar fakat bağlamlarından çıkarılıp sosyolojiye dâhil edildiklerinde tartışmalara konu olur ve rafine edilirler, böylece süreç içinde daha sahih ve faydalı hale gelirler. Yabancılaşma, ahlaki panik ve küreselleşme gibi bazı kavramlar ise sosyologlar tarafından kendilerine yol göstermeleri ve toplumsal olgular hakkındaki analizlerine yardımcı olmaları için geliştirilmişlerdir ki bu sayede insanların yaşadıkları dünya hakkındaki algılarını etkileme ya da değıştirme şansına sahip olacakları gündelik hayatın içine 'sızabilirler.' Bu durum, doğa bilimlerinde olduğundan epey farklıdır. Doğa bilimlerinde ne kadar kavram üretilmiş olursa olsun, bu kavramlar, hayvanların ya da bitkilerin davranışlarını değıştirme potansiyeline sahip değildir. Giddens'ın söylediği gibi,

bu 'tek yönlü' bir süreçtir. Sosyolojide ise kavramlar, araştırma bulguları ve kuramlar gerçekten topluma geri dönerler ve akabinde insanların fikirlerini ve davranışlarını değiştirebilirler. Bu, sosyolojik araştırmanın, sosyologlarla inceledikleri konular arasındaki kesintisiz ve 'iki yönlü' bir sürecin parçası olduğu anlamına gelir.

Bu iki yönlü süreç, kavramlarımızın, sadece meslekî sosyolojik söylem bağlamında değil, bizzat toplumsal dünyanın içinde de doğaları gereği istikrarsız ve tashih ve tadilata açık oldukları anlamına gelir. Aynı zamanda bazı kavramların – belki de çoğunun– 'özü itibariyle ihtilafli' olduğunu ifade eder. Yani, çeşitli kuramlarda farklı biçimlerde kullanılırlar. Ancak bu değişkenliğin ve ihtilafın derecesi abartılıyor olabilir; çünkü, pratikte, sosyolojide birbirine rakip kuramların sayısı görece azdır ve aralarında ilk bakışta görünenden daha fazla tutarlılık ve uyum vardır.

Bir kuramsal perspektif dâhilinde geliştirilen kavramlar, çoğu zaman diğerlerinde de kullanılırlar. Örneğin yabancılaşma kavramı, Karl Marx tarafından geliştirilmiş ve onun kapitalist toplumda emeğin doğasını daha iyi anlamasını sağlamıştır. Ancak kavram, farklı sektörlerdeki çalışanların iş ve iş ortamları hakkında ne hissettiklerini anlamaya çalışan endüstriyel sosyologlar tarafından, yüzyıldan uzun bir süre sonra yeniden diriltilmiş ve orijinal Marksist kuramsal çerçevenin dışına çıkarılan kavrama ikinci bir yaşama şansı tanınmıştır. Süreç içinde kavram tashih edilmiş ve, bazı Marksistler buna itiraz edebilecek olsalar dahi, yeni haliyle farklı çalışma ortamlarının ve yönetim sistemlerinin işçilerin yaşamları üzerindeki etkilerine kayda değer ölçüde ışık tutmuştur.

Temel Kavramlar

Bu yeni baskıda, maddelerin hepsini güncelledik ve iki yeni ekleme yaptık: **postkolonyalizm** ve **dijital devrim**. Bu iki kavram pek çok araştırma alanında yaygın bir kullanım kazanmıştır ve sosyolojinin ayrılmaz bir parçası olacağı benzenmektedir, bu yüzden kitapta yer almayı hak ediyorlar. İşin başında, bu kitabın bütün sosyolojik kavramları içeren bir derleme olmadığını ve bunu amaçlamadığını hatırlatalım. Sosyolojiyi oluşturan farklı alanları şekillendirmeye yardımcı olmuş ve bugün de şekillendirmeye devam eden kavramları seçtik. Bu kavramlar kabaca üç gruba ayrılabilir. İlk grupta - iktidar, ideoloji, toplum ve kültür gibi- sosyoloji tarihinin çoğu ya da büyük bir kısmı boyunca kullanılmış olmakla birlikte hâlâ tartışmalara yol açan ve araştırma projelerine yön veren kavramlar yer alıyor. İkinci gruptakiler bu türden uzun bir geçmişe sahip olmasalar da çok sayıda araştırmayı tetikleyip eski tartışmaları bir çerçeveye oturtarak sosyologları geçmiş fikirlerini gözden geçirmeye mecbur bırakan -toplumsal cinsiyet, tüketimcilik ve kimlik gibi- kavramlardır. Üçüncü gruba ise -kesişimsellik, küreselleşme ve dijital devrim gibi- bazı yeni kavramları dâhil ettik; çünkü bunlar, sosyologları yeni arayışlara sevk eden çok sayıda yaratıcı ve önemli araştırma projesine hayat vermiştir.

Maddelerin içerikleri, genelde her şeyi kapsamayı amaçlayan ama içeriklerin kısa tutulduğu tipik bir 'temel kavramlar kitabı'nda olduğundan daha zengindir. Bizim amacımız, okurları bizzat takip edebilecekleri güncel araştırmalara ve kuramlara yönlendirmeden önce, her bir kavram hakkında geniş bir değerlendirme sunmak, bunu da kavramı kendi tarihsel ve kuramsal bağlamına oturtarak, başlıca hangi anlamlarda kullanıldığını açıklayarak ve ilgili eleştirileri ortaya koyarak

yapmaktır. Bu yapı, okurların, sosyolojinin geçmişiyle güncel hali arasında, onun temel kavramlarının izini sürerek bir bağ kurmalarına yardımcı olacaktır. Okurlara metinde geçen, ancak İçindekiler bölümünde yer almayan diğer pek çok kavramın yerini tespit etmek için Dizin'i kullanmalarını tavsiye ediyoruz.

Bütün bilimsel disiplinlerde olduğu gibi, ihtilaf kaçınılmaz ve gereklidir, dolayısıyla seçtiğimiz kavramların bazılarının sorgulanacağına şüphe yok. Kimileri çok önemli bir kavramı atladığımızı ya da esasen oldukça geçersizleşmiş kavramları esere dâhil ettiğimizi düşünecekler. 'Temel' kavramlar gibi meselenin özüne ilişkin şeylerde yuvarlak sözler sarf etmemiz, bazı okurlara tuhaf gelebilecek olsa da bu beklendik bir durumdur. Ancak sosyolojideki kuramsal çeşitlilik, bazı kavramlara diğerlerine kıyasla öncelik veren türlü türlü kuramsal aidiyet ve perspektifin varlığı anlamına gelir. İhtilafa düşsek bile aslında birbirimizle konuştuğumuzu ve birbirimizi anladığımızı unutmayın. Bunu yapabiliyor olmamızın bir nedeni, yıllar içinde bir güçlenip bir zayıflayan pek çok kuram ve açıklama çerçevesinden damıttığımız ortak kavramsal mirasımızdır.

Kitabın Kullanımı

Kitabın maddeleri on ana başlıkta sunuluyor. Bu başlıklandırma, hızlı bir başvuru kaynağı olarak okurlara aradıklarını bulmalarında yardımcı olacaktır. Kitap aynı zamanda sosyolojinin temel kavramlarını anlamak isteyen herkesin tek başına kullanabileceği bir metin özelliğini taşıyor. *Sociology: Introductory Readings* (2010) [*Sosyoloji: Başlangıç Okumaları*] kitabımızı da okuyan okurlar, her iki kitabın yapısının birbirine benzediğini, bunun da kavramların ilgili metinlerle kav-

ramlar aracılığıyla ilişkilendirilmesini kolaylaştırdığını fark edeceklerdir. Kavramlar, ilgili diğer kavramların madde içinde ilk geçtikleri yerlerde **kalın harflerle** vurgulanmasıyla birbirlerine gönderme yapacak şekilde düzenlenmiştir. Cesur davrandığımız bazı noktalar da oldu. Örneğin **ırk** ve **etnisite** iki ayrı madde yerine tek bir maddede işlendi; çünkü bu iki kavram, aralarındaki farklılıklar tartışılabilirse bile, genelde birlikte ele alınır. “**Yapı/fail**” ve “**nitel/nicel**” yöntemlerde de benzer bir şey yapmaya karar verdik. Bazı maddeler ise aslında kavramdan ziyade bir kuram ya da genel bir perspektif olarak düşünülebilir. Söz gelimi, küreselleşme hem bir kavram hem de bir toplumsal değişim kuramı iken, **toplumsal engellilik modeli** engelliliği toplumsal açıdan incelemenin spesifik yollarından biridir. Kitabın, amacını yerine getirmesi, yani günümüz sosyolojisinin sahil ve güncel bir kavramsal haritasını sunması için bunlar da esere dâhil edilmiştir.